

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ *PRO A. LICINIO ARCHIA POETA*

Εισαγωγή

Ο Κικέρων αφιερώνει στον κατά τα άλλα άσημο ποιητή Αρχία ένα στο σύνολό του εκτιμώμενο επιδεικτικό λόγο με εμφανή εν τούτοις -και αυτό ρητά δηλούμενο από την πλευρά του συγγραφέα- τα διακριτικά χαρακτηριστικά ενός μικτού λόγου: α) δικανικού ως απολογίας υπέρ των Ρωμαϊκών δικαιωμάτων του Αρχία· και β) πανηγυρικού ως εγκωμίου σε πεζό λόγο υπέρ της ελληνικής παιδείας. Και τα δύο αυτά στοιχεία λειτουργούν ως προσχήματα: α) της εισαγωγής ενός νέου είδους ρητορικού λόγου· και β) ενός αυτοεγκωμίου υπέρ της παιδείας στις ελευθέριες σπουδές του ίδιου του ρήτορα. Ως όργανο των προσχημάτων επιστρατεύεται μία διπλή μεθόδευση: α) η κολακεία υπέρ της καλλιέργειας και της πνευματικής υπεροχής των φορέων εξουσίας· και β) η θεραπεία της αυταρέσκειας του Ρωμαϊκού λαού στην εξύμνηση των κατορθωμάτων του μέσω της ελληνικής ποιήσεως. Ο Κικέρων δεν χρησιμοποιεί -και τούτο σκόπιμα- ρητορικές τεχνικές για να απαλύνει τις διακριτικές ραφές των δύο ειδών ρητορικού λόγου, εφόσον δηλώνει ήδη στο απολογητικού χαρακτήρα προοίμιο την πρόθεσή του να δοκιμάσει ένα νεωτερισμό στη ρητορεία· προς τούτο επικαλείται την ανοχή των ακροατών και προκαταλαμβάνει δεσμευτικά την προσοχή τους, εξηγώντας τον τρόπο με τον οποίο θα προχωρήσει στην πραγμάτευση του θέματός του: της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του Ρωμαίου πολίτη στον ποιητή Αρχία.

Για το ότι ο λόγος είναι εν μέρει και αυτοεγκώμιο του Κικέρωνος συνιστά ένδειξη το ότι η περαιτέρω ενασχόληση του ρήτορα με τον Αρχία περιορίζεται σε δύο δευτερεύουσες αναφορές του στον ποιητή μέσα από τη σχετική επιστολογραφία (*Ad Atticum* I, 16, 15 και I, 20, 6)· με βάση αυτήν την ένδειξη η σύνθεση της απολογίας και του εγκωμίου στον παρόντα λόγο δεν θα μπορούσε να έχει αποκλειστικό και μόνο σκοπό την εξύμνηση του ποιητή. Προς τούτο συνηγορεί και η εξής πραγματικότητα: πέραν των αναφορών του Κικέρωνος στον Αρχία δεν γνωρίζουμε καμιάν άλλην ως προς το άτομο και τη ζωή του ποιητή· έτσι ο Κικέρων αποκτά τον χαρακτήρα μιας *fons unicus* γι' αυτήν την άγνωστη φυσιογνωμία των γραμμάτων και η προσωπικότητα του Αρχία γίνεται πρόσχημα να

αναδειχθή η υπεροχή του Κικέρωνος στο εγκωμιαστικό είδος ρητορείας. Ο λόγος αφορά ουσιαστικά την εξύμνηση της λογοτεχνίας και ιδιαίτερα της ποίησης ως προς την καταλυτική της συνεισφορά στη μόρφωση γενικά και την εξέχουσα θέση της στην Ελληνική Παιδεία.

Ο Κικέρων τεχνιτεύεται το εγκώμιο μέσα από την υπεράσπιση του ποιητή, εκμεταλλευόμενος τη σύσταση του δικαστηρίου από αριστοκράτες και πεπαιδευμένους, και έτσι είναι δικαιολογημένος -εν απουσία τεκμηρίων- να χρησιμοποιήσει ενθυμήματα. Οι ρητορικοί συλλογισμοί δεν έχουν βέβαια τη δύναμη να υπηρετούν μιαν καθαρά δικανική υπεράσπιση, αλλά από την άλλη πλευρά δίδουν δείγματα υψηλής ρητορικής και διαλεκτικής δυνάμεως, εφόσον η αποδεικτική πειστικότητα του λόγου στηρίζεται στην τεχνική της διά του *εϊκότος* τεκμηρίωσης.

Ο Κικέρων διεκδικεί υπέρ του φίλου του τη διατήρηση του δικαιώματος του Ρωμαίου πολίτη το οποίο φαίνεται ότι τού είχε κατά το παρελθόν παραχωρηθεί από την πόλη της Ηράκλειας, όταν αυτή βρισκόταν σε σχέση ισοπολιτείας και συμμαχίας με τη Ρώμη. Η Ρωμαϊκή πολιτεία αμφισβητήθηκε στον Αρχία ελεύπει γραπτών αποδεικτικών στοιχείων της πολιτογράφησης του ως Ρωμαίου πολίτη στην Ηράκλεια. Το ζήτημα ανακινήθηκε, όταν βάσει των διατάξεων της *Lex Papia* έπρεπε να εκδιωχθούν όλοι οι ξένοι από τη Ρώμη. Ο Κικέρων παρουσιάζει το δικονομικό θέμα ως δευτερεύον, εφόσον η περίπτωση του Αρχία δεν μπορεί να στηριχθεί σε αντικειμενικά δεδομένα και επίσημα έγγραφα· αξιοποιεί έτσι μιαν υπάρχουσα τεχνική της δικανικής ρητορείας η οποία εντάσσεται μέσα στο ωφελμιστικό πνεύμα να κερδηθή η υπόθεση και αφορά στη χρήση των κατάλληλων για την περίπτωση διαθέσιμων μέσων. Ο Κικέρων καθιστά προσωπική τη διεκδίκηση του Αρχία και τήν ενισχύει μέσα από την ποιητική προσφορά και την υπηρεσία του φίλου του στη διαφήμιση του γοήτρου του Ρωμαϊκού λαού.

Με τον μικτό γραμματειακό τύπο του λόγου *Pro Archia poeta* ο Κικέρων καινοτομεί και ως προς τη σχέση του περιεχομένου με τον τίτλο του λόγου· καταλλήλότερος θα ήταν ο τίτλος "*De Archia poeta*". Και πράγματι, αντίστροφα προς την υπόσχεση του τίτλου *Pro Archia poeta*, το δικανικό θέμα του λόγου και η κυρίως τεκμηρίωση των Ρωμαϊκών δικαιωμάτων του Αρχία καταλαμβάνουν μόλις το ένα έκτο της συνολικής έκτασης, όπως έχει ήδη παρατηρήσει ο Brougham (Loeb, *Introd.*, σ. 3). Ειδικώτερα, συνιστούν μία μορφή βιογραφικής απολογίας εξ ονόματος του ποιητή διά της αγορεύσεως του ίδιου του Κικέρωνος· κατά τα άλλα πρόκειται για έναν τόπο της ρητορικής τεχνικής, την *πίστιν ἐκ τοῦ βίου*, και δεν πρέπει να υποθέσωμε ότι ο Κικέρων υπεράσπισε τον Αρχία με περισσότερα επιχειρήματα στην πραγματική εκδίκηση της υπόθεσης. Στη γενική σύλληψη και σύνθεση αυτού του είδους ρητορικού λόγου ο Κικέρων είχε ως πρότυπο -έτοιμο να τό εκμεταλλευθή- τον *Περὶ ἀντιδόσεως* λόγο του Ισοκράτη από τον οποίο κυρίως δέχεται υφολογικές επιδράσεις αν και θαυμαστής της δημοσθένειας δεινότητας.

Με τον λόγο του *Pro Archia poeta* ο Κικέρων φαίνεται να καταφεύγει σε αυτήν τη μορφή έμμεσου αυτοεγκωμίου για την ελληνική παιδεία του ίδιου για την οποία καυχιόταν· το αυτοεγκώμιο είναι εξ άλλου χαρακτηριστικό της συγγραφικής και πολιτικής σταδιοδρομίας του Κικέρωνος και τό μετέρχεται για να καλύψει ένα κενό το οποίο μάταια ανέμενε να τροφοδοτήσει με ένα εγκωμιαστικό ποίημα για την υπατεία του κάποιος άλλος, όπως ο προστατευόμενός του ποιητής Αρχίας. Ο Κικέρων θα επανέλθω στο ζητούμενο πιο καίρια με το απολογητικό αυτοεγκώμιο το οποίο έφερε τον ομώνυμο με το θέμα τίτλο *De consulatu suo*. Με τον ιδιάζοντα δομικά και θεματικά λόγο *Pro Archia poeta*, ο Κικέρων θα συμπληρώσει με ένα επί πλέον είδος την ποικιλότητα γραμματειακών γενών την οποία επεδίωκε να καλλιεργήσει ο ίδιος.

Ο εγκωμιαστικός τόνος για την ελληνική παιδεία διά στόματος του Κικέρωνος συνιστά στάσιν δικανική στην απολογία υπέρ του Αρχία ότι άδिका εξαιρείται από τό δικαίωμα της Ρωμαϊκής πολιτείας και προσαρμόζεται επίκαιρα από τον ρήτορα στη σύσταση του συγκεκριμένου δικαστηρίου: του *forum* των δικαστών και της *corona* των ακροατών. Οι πρώτοι είναι επίλεκτοι: ένα σώμα πεπαιδευμένων και αριστοκρατών οι οποίοι είναι σε θέση να εκτιμήσουν και να παρακολουθήσουν την υπερασπιστική γραμμή και τα ενθυμηματικά επιχειρήματα του Κικέρωνος. Ο Κικέρων τοποθετεί τους δικαστές σε ακόμη υψηλότερο βάθρο από αυτό το οποίο τούς δίδει το αξίωμά τους και τούς ανεβάζει σε ένα έξοχο πνευματικό επίπεδο, κολακεύοντας την εθνική αυταρέσκεια την οποία κάθε Ρωμαίος αριστοκράτης προέβαλλε: την εξαιρετικότητα την οποία τού επέτρεπε η παιδεία του. Από την άλλην πλευρά, παρόν είναι και το ευρύτερο ακροατήριο: το σύνολο του Ρωμαϊκού λαού. Ο Κικέρων συσχετίζει το προπαγανδιστικό όφελος το οποίο θα προκύψει για τον λαό της Ρώμης από τις δινητικές προοπτικές του ποιητή Αρχία: όταν ο ποιητής θα έχη πια κατοχυρώσει τα δικαιώματα του Ρωμαίου πολίτη, θα μπορέσει απερίσπαστα να δοξάσει το Ρωμαϊκό όνομα και να ικανοποιήσει τη Ρωμαϊκή δόξα μέσα από τους στίχους του. Τα ποιητικά προσόντα του Αρχία, έτσι όπως αυτά εξαίρονται και υποτάσσονται στην υπηρεσία της Ρωμαϊκής δόξας και αυταρέσκειας, ήταν ένας αλάνθαστος και δυνατός υπερασπιστικός τόπος· άγγιξε τις ευαίσθητες χορδές του πατριωτισμού των Ρωμαίων πολιτών και είχε μεγάλες πιθανότητες να κερδίσει το επιχείρημα υπέρ του Αρχία.

I, 1: Προοίμιον. Εάν υποθέσωμε, δικαστές, ότι διαθέτω κάποιο δείγμα σοφίας -το οποίο έχω συνειδηση πόσο περιορισμένο είναι- ή κάποιαν εξάσκηση στη ρητορεία -στην οποία ομολογώ ότι διατρέβω με τρόπο όχι και τόσον ευκαταφρόνητο- ή κάποιαν επιστημονική γνώση της ρητορικής τέχνης, αποτέλεσμα σοβαρής ενασχόλησης και μάθησης των άριστων θεωριών οι οποίες αναφέρονται στις καλές τέχνες -την οποία ομολογώ ότι δεν αποστράφηκα σε καμιάν περίοδο της ζωής μου-, όλων αυτών των προσόντων (της σοφίας, της άσκησης του ρητορικού λόγου, της γνώσεως της επιστήμης) τους καρπούς έχει το δικαίωμα να απαιτή από

εμένα να γευθώ -και μάλιστα από τους πρώτους- ο Άουλος Λικίνιος. Γιατί όσο πιο παλιά μπορεί να φθάση η σκέψη μου -αναλογιζόμενος το παρελθόν- και να ανακαλέση την πιο απομακρυσμένη ανάμνηση από την παιδική μου ηλικία, σε όλη την πορεία της περασμένης μου ζωής Τόν βλέπω να ξεχωρίζει ευδιάκριτα όταν πρόκειται για τη βοήθεια την οποία μού έδιδε κατά την πρόσληψη και απόκτηση της θεωρίας σε αυτές μου τις σπουδές. Εάν επομένως ο ρητορικός λόγος ο οποίος διαμορφώθηκε με τις προτροπές και υποδείξεις Αυτού του άνδρα υπήρξε άλλοτε σωτήριος για κάποιους ανθρώπους, σε Αυτόν βέβαια από τον οποίο παραλάβαμε αυτό το προσόν ώστε να μπορούμε -όσον εξαρτάται από εμάς- άλλους να βοηθάμε και άλλους να σώζουμε, οφείλομε πράγματι και εμείς με τη σειρά μας να προσφέρουμε και βοήθεια και ασφάλεια όσο μάς επιτρέπουν οι δυνάμεις μας.

Ι, 2. Για να μη σάς κρατάμε όμως με την απορία την οποία σάς προκάλεσε η τόλμη με την οποία μόλις εκφραστήκαμε, με την ιδέα στο μυαλό σας ότι ίσως κάποια διαφορετική πνευματική δύναμη και όχι απλά η γνώση ή η επιστήμη του λόγου υπόκειται στην παραπάνω προσφορά μας, δηλώνομε ότι δεν ήμασταν ποτέ τυφλά αφοσιωμένοι σε αυτήν και μόνον την επιστήμη (του ρητορικού λόγου), εφόσον είναι γνωστό ότι όλες οι τέχνες οι οποίες ταιριάζουν στην ανθρώπινη φύση έχουν κάποιον κοινό δεσμό και συνδέονται μεταξύ τους με ένα είδος συγγένειας.

ΙΙ, 3: Πρόθεσις (με μακροσκελή ισοκρατική περίοδο). Για να μην αφήσω επί πλέον την πιθανότητα κάποιος από εσάς να μέ θεωρήση ιδιόρρυθμο επειδή χρησιμοποιώ σε νομική έρευνα και μπροστά σε δημόσιο δικαστήριο αυτό το είδος ρητορικού λόγου το οποίο απέχει όχι μόνον από τις συνήθειες των δικαστηρίων αλλά και από τις αγορεύσεις στις συνεδρίες της αγοράς, εκμεταλλευόμενος την ευκαιρία ότι η υπόθεση εκδικάζεται ενώπιον του πραιτώρα του Ρωμαϊκού λαού, του πιο έγκριτου άνδρα, και των πιο επίσημων δικαστών και μιας τόσο μεγάλης συνάθροισης και τόσοσ πληθους ακροατών, γι' αυτήν την περίπτωση σάς ζητώ να μού δώσετε την άδεια να εκφωνήσω αυτόν τον λόγο τον οποίο αξίζει ο υπόδικος και με εκείνον τον τρόπο ο οποίος -ελπίζω- δεν θα είναι ανιαρός για εσάς να τόν ακούσετε μέχρι το τέλος- καθώς θα σάς μιλώ και θα υπερασπίζω έναν έξοχο ποιητή και ένα πεπαιδευμένο άτομο ενώπιον αυτής της συνόδου τόσο πεπαιδευμένων ανδρών, όντας αντιμέτωπος με αυτήν την παιδεία σας, ενώπιον -τέλος- του πραιτώρα στην αρμοδιότητα του οποίου υπάγεται αυτή η δίκη- καθώς επίσης θα κάνω λόγο για σπουδές στον πολιτισμό και τα γράμματα με τρόπο λίγο πιο ελεύθερο και με αυτό το είδος ρητορικού λόγου το οποίο εξ αιτίας της αχρησίας του σε δικανικά θέματα και της σχέσης του με τη φιλολογία τόν μεταχειρίζονται ελάχιστα στα δικαστήρια και τους δικαστικούς αγώνες- καθώς εν συνόψει θα χρησιμοποιώ κάποιο σχεδόν νέο και ασυνήθιστο είδος λόγου.

ΙΙ, 4. Εάν λοιπόν λάβω από εσάς το μήνυμα ότι δέχεσθε και συμφωνείτε μαζί μου, θα εργασθώ πραγματικά έτσι ώστε όχι μόνο να μη διαγραφώ ένας τέτοιος άνθρωπος όπως ο Άουλος Λικίνιος από τον κατάλογο των πολιτών εφόσον

είναι πολίτης, αλλά ακόμη και εάν υποθέταμε ότι δεν ήταν πολίτης, να Τόν θεωρήσετε ότι δικαιούται να γίνη δεκτός (στον κατάλογο των πολιτών).

III, 4: Διήγησις. Γιατί ο Αρχίας, μετά που βγήκε από την παιδική ηλικία και τέλειωσε τις σπουδές εκείνες με τις οποίες διαμορφώνεται συνήθως αυτή η ηλικία και στόχος τους είναι η διάπλαση και η μόρφωση της ψυχής του ανθρώπου, στράφηκε προς τη σπουδή της συγγραφικής τέχνης· κατ' αρχάς στην πόλη της Αντιόχειας -γιατί εκεί γεννήθηκε από γονείς ευγενικής καταγωγής-, η οποία ήταν άλλοτε πολυάνθρωπη και εύπορη, στην οποία σύχναζαν τόσο πεπαιδευμένοι άνθρωποι και ανθούσαν τόσες ελευθέριες τέχνες, γρήγορα άρχισε να ξεχωρίζη από όλους για τη φήμη του πνεύματός του. Αργότερα, η επικείμενη άφιξή του στα υπόλοιπα μέρη της Ασίας και σε όλην την Ελλάδα διαφημιζόταν τόσο πολύ ώστε η αναμονή να τόν δούν προσωπικά υπερέβαλλε τη φήμη του πνεύματός του και ο θαυμασμός ξεπερνούσε την προσδοκία για την άφιξη του ίδιου προσωπικά.

III, 5. Την εποχή εκείνην οι Ελληνικές τέχνες και επιστήμες καλλιεργούνταν σε όλην την Ιταλία και τότε αυτές οι σπουδές θεραπεύονταν στο Λάτιο πιο έντονα από όσο σήμερα καλλιεργούνται σε αυτές τις πόλεις, και εδώ βέβαια στη Ρώμη (οι σπουδές αυτές) δεν παραμελούνταν λόγω της σταθερότητας της πολιτικής ζωής. Αποτέλεσμα αυτού (της γενικής καλλιέργειας) ήταν ότι τόσοι οι Ταραντίνοι όσο και οι Ρηγίνοι και οι Νεαπολίτες τιμούσαν τον Ποιητή μας με την παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων και με άλλα βραβεία και όλοι -όσοι ήταν σε θέση να εκτιμήσουν τους ευφυείς άνδρες- έκριναν ότι άξιζε να Τόν αναγνωρίσουν και να Τόν φιλοξενήσουν. Τότε λοιπόν -που η φήμη Του είχε τόσο μεγάλη διάδοση και έφθασε να είναι ο Ίδιος ήδη γνωστός ακόμη και σε αυτούς οι οποίοι δεν Τόν είχαν συναντήσει- ήλθε στη Ρώμη επί της υπατείας του Μάριου και του Κάτουλου. Και υπήρξε τυχερός επειδή στην πρώτη Του έλευση εδώ συνάντησε αυτούς τους υπάτους από τους οποίους ο ένας μπορούσε να προσφέρει θέματα για συγγραφή μέγιστης σημασίας, ενώ ο άλλος μπορούσε να προσφέρει και τα πολεμικά κατορθώματα τα οποία είχε επιτελέσει τότε, αλλά περισσότερο είχε να προσφέρει την προσωπική ενασχόληση με θέματα σπουδής και την προθυμία για ακρόαση. Αμέσως οι Λούκουλλοι -και ενώ ο Αρχίας ήταν ακόμη έφηβος- Τόν υποδέχθηκαν στον οίκο τους. Πρέπει όμως να προσθέσωμε και κάτι άλλο το οποίο συνιστά απόδειξη όχι μόνον του πνεύματος και της παιδείας αλλά και του φυσικού χαρακτήρα Του: ο οίκος ο οποίος πρώτος αγκύαλισε τον Αρχία όταν ήταν νέος, αυτός στάθηκε και ο πιο φιλικός στα γεράματά Του.

III, 6. Εκείνη την εποχή ο Μέτελλος έβρισκε ευχαρίστηση στη συναναστροφή μαζί Του, όπως και εκείνος ο περίφημος από τη Νουμιδία αλλά και ο γιος του ο Πίος· ο Μ. Αμύλιος Τόν άκουγε να τού διαβάξη τα έργα Του· περνούσε ώρες από τη ζωή Του με τον Κόιντο Κάτουλο -και τον πατέρα και τον γιο- και είναι αλήθεια ότι οι Λούκουλλοι και ο Δρούσος και ο Οκτάβιος και ο Κάτων και όλος ο οίκος των Ορτηνσίων είχαν δεσμούς οικειότητας μαζί Του κατά τη διαμονή Του στη Ρώμη· Τόν περιέβαλλαν με την ύψιστη τιμή, εφόσον όχι μόνον όσοι

επιζητούσαν να μάθουν και να ακούσουν κάτι από Αυτόν Τόν τιμούσαν αλλά και όποιοι τυχόν προφασίζονταν ότι ήθελαν να μάθουν.

IV, 6. Σε όλο το μεγάλο χρονικό διάστημα -όσο κράτησε η εκστρατεία του Μ. Λούκουλλου στη Σικελία- Αυτός τόν συνόδευε και όταν έφυγε από αυτήν την επαρχία -πάλι μαζί με τον ίδιο Λούκουλλο- ήλθε στην Ηράκλεια και επειδή αυτή η πόλη είχε Ρωμαϊκά δικαιώματα βάσει δικαιοτάτου νόμου και συμμαχίας (με τη Ρώμη), θέλησε να πολιτογραφηθεί σε αυτήν την πολιτεία και πέτυχε να Τού δοθεί αυτό το προνόμιο από τους Ηρακλειώτες τόσο εξ αιτίας του ότι Τόν θεωρούσαν πρόσωπο άξιο όσο και εξ αιτίας του κύρους και της εύνοιας του Λούκουλλου προς το άτομό Του.

IV, 7. Το δικαίωμα της Ρωμαϊκής πολιτείας είχε δοθεί βάσει του νόμου του Σιλβανού και τον Κάρβωνος ΣΕ ΟΣΟΥΣ ΤΥΧΟΝ ΕΙΧΑΝ ΠΟΛΙΤΟΓΡΑΦΗΘΗ ΑΠΟ ΣΥΜΜΑΧΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ: ΑΝ ΤΟΤΕ ΟΤΑΝ Ο ΝΟΜΟΣ ΤΕΘΗΚΕ ΣΕ ΙΣΧΥ ΕΙΧΑΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ ΚΑΙ ΑΝ ΕΝΤΟΣ ΕΞΗΝΤΑ ΗΜΕΡΩΝ ΕΙΧΑΝ ΔΗΛΩΘΗ ΣΤΟΝ ΠΡΑΙΤΩΡΑ. Ο Αρχίας, εφόσον είχε αυτόν τον οίκο στη Ρώμη εδώ και πολλά χρόνια ήδη ως τόπο κατοικίας, εμφανίσθηκε και δηλώθηκε στον πραιτώρα Κόιντο Μέτελλο, σε έναν πολύ στενό Του φίλο.

IV, 8. Άνασκειν τοῦ ἀντιπάλου κατὰ πρόληψιν. Εάν τώρα δεν υπάρχει τίποτε άλλο -πέραν από τα πολιτικά δικαιώματα και τον σχετικό νόμο- για το οποίο να μιλήσωμε, δεν έχω να προσθέσω τίποτε περισσότερο και η υπόθεση έχει κλείσει. Για απάντησέ μου, Γράτιε: τί μπορεί να αναιρεθῇ από αυτά; Μήπως θα αρνηθῇς ότι πολιτογραφήθηκε τότε στην Ηράκλεια; Μα, ιδού, είναι παρών ένας άνδρας πολύ μεγάλο κύρους και θεοσεβείας και αξιόπιστης μαρτυρίας, ο Μάρκος Λούκουλλος, ο οποίος καταθέτει όχι ότι "νομίζει" αλλά ότι "γνωρίζει", όχι ότι "άκουσε" αλλά ότι "είδε", όχι ότι "παραβρέθηκε τυχαία" αλλά ότι "κίνησε τις διαδικασίες". Παρόντες είναι απεσταλμένοι από την Ηράκλεια, άνδρες πολύ επιφανείς, οι οποίοι έχουν έλθει για τη δίκη Του, εντεταλμένοι να καταθέσουν εξ ονόματος του λαού τους, και μαρτυρούν ότι Αυτός πολιτογραφήθηκε Ηρακλειώτης. Και ενώ πρόκειται για μια τέτοια περίπτωση, εσύ συνεχίζεις να απαιτῇς ως μαρτυρία τους δημόσιους καταλόγους των Ηρακλειωτών, οι οποίοι γνωρίζομε ότι καταστράφηκαν όλοι τους κατά τον Ιταλικό πόλεμο όταν κήκε το υποθηκοφυλακείο; Είναι γελοίο να μη λέγη τίποτε γι' αυτά τα οποία έχομε ως δεδομένα, να ζητάς όσα δεν μπορούμε να έχομε και να σιωπάς για τη μαρτυρία των ανθρώπων, να απαιτῇς τη μαρτυρία των εγγράφων και ενώ έχεις την ευσυνείδητη μαρτυρία ενός επιφανούς άνδρα, τον όρκο και την αξιοπιστία ολόκληρης πόλης η οποία απολαμβάνει την ισοπολιτεία, να απορρίπτεις αυτά τα οποία δεν μπορούν να ανασκευασθούν με κανέναν τρόπο και να απαιτῇς τους καταλόγους πολιτογράφησης οι οποίοι -ο ίδιος παραδέχεται- ότι συνήθως καταστρέφονται.

IV, 9. Η μήπως θα ισχυρισθῇς ότι δεν είχε κατοικία στη Ρώμη; Εννοεῖς Αυτόν ο οποίος τόσα χρόνια -πριν ακόμη Τού δοθούν τα πολιτικά δικαιώματα- εγκατέστησε το ταμειευτήριο όλης της περιουσίας Του και των δώρων της τύχης

στη Ρώμη; Ή μήπως δεν δηλώθηκε στον πραίτωρα; Και όμως δηλώθηκε σε αυτό το είδος καταλόγων οι οποίοι μόνοι από όλους διαφυλάσσουν το κύρος των δημόσιων (καταλόγων) επειδή βασίζονται σε εκείνη την ευσυνείδητη δημόσια ομολογία και στην εξουσιοδότηση του συνόλου των πραιτῶρων.

V, 9. Και ιδού η απόδειξη: αν και λέγεται ότι οι κατάλογοι του Αππίου φυλάχθηκαν με χαρακτηριστική αμέλεια και η επιπολαιότητα του Γαβινίου - όσον καιρό παρέμεινε αδιάφορος- και η καταστροφή μετά την καταδίκη του αναίρεσαν όλη την αξιοπιστία των καταλόγων, ο Μέτελλος, ο πιο σεβαστός και δίκαιος άνδρας από όλους, ήταν τόσο επιμελής ώστε πήγε στον Λ. Λέντουλο τον πραίτωρα και στους δικαστές και είπε ότι είχε βαθιά ενοχληθή από την απαλοιφή ενός ονόματος από τους καταλόγους. Σε αυτούς λοιπόν τους καταλόγους δεν βλέπετε να υπάρχει καμιά προσπάθεια απόσβεσης του ονόματος του Αούλου Λικινίου.

V, 10. Και αφού έχουν έτσι τα πράγματα, τί είναι αυτό το οποίο αμφισβητείτε για τα πολιτικά Του δικαιώματα, όταν μάλιστα έχει πολιτογραφηθή και σε άλλες πολιτείες; Θέλετε ίσως να πιστέψω ότι, όταν οι λαοί των πόλεων στην Ελλάδα χάριζαν χωρίς ιδιαίτερο λόγο πολιτικά δικαιώματα σε πολλούς ανθρώπους μέτριας αξίας και σε εκείνους οι οποίοι δεν είχαν καμιά ή είχαν κάποια ευτελή τέχνη, οι Ρηγίνοι ή οι Λοκροί ή οι Νεαπολίτες ή οι Ταραντίνιοι αρνήθηκαν σε Αυτόν -ο οποίος είχε αποκτήσει την πιο μεγάλη φήμη για το πνεύμα Του- αυτό το οποίο συνηθίζουν να δωρίζουν στους ηθοποιούς του θεάτρου; Τί θέλετε να πιστέψω; Μήπως ότι, ενώ όλοι οι άλλοι -όχι μόνο μετά τον νόμο του Παπίου- κατάφεραν και εισχώρησαν με πλάγιο τρόπο -κρυφά- στους καταλόγους των πόλεων οι οποίες απολάμβαναν την ισοπολιτεία, Αυτός ο άνθρωπος, ο οποίος δεν εκμεταλλεύθηκε εκείνους τους καταλόγους στους οποίους είναι εγγεγραμμένος επειδή ήθελε να παραμείνη για πάντα Ηρακλειώτης, θα στερηθή τα πολιτικά Του δικαιώματα;

V, 11. Απαιτείς να σου εμφανίσωμε το όνομά Του στους καταλόγους μας. Και έχεις δίκιο, εφόσον δεν είναι γνωστό ότι κατά τις τελευταίες απογραφές ήταν σε εκστρατεία στρατευμένος με τον ενδοξότατο στρατηγό Λούκιο Λούκουλλο, ότι κατά τις προηγούμενες απογραφές ήταν στρατευμένος πάλι με τον ίδιο Λούκουλλο ο οποίος ήταν ταμίας στην Ασία, ότι κατά τις πρώτες απογραφές δεν καταγράφηκε από τον Ιούλιο και τον Κράσσο καμιά μερίδα του λαού. Αλλά αν και ο κατάλογος της απογραφής δεν βεβαιώνει την πολιτική θέση της πολιτείας (απέναντι στη Ρώμη) και μάς πληροφορεί τόσο μόνον ότι εργάσθηκε αντὲς τις περιόδους ως Ρωμαίος πολίτης, Αυτός τον οποίο εσύ κατηγορείς ότι κατά την εκτίμηση τη δική σου δεν στηρίχθηκε στο δίκαιο των Ρωμαίων πολιτών και διαθήκη έκαμε πολλές φορές σύμφωνα με τους δικούς μας νόμους και τις κληρονομίες Ρωμαίων πολιτών αποδέχθηκε και ως άξιος παροχών προτάθηκε στο δημόσιο ταμείο από τον Λεύκιο Λούκουλλο τον ανθύπατο.

VI, 11. Να βρής λοιπόν και να δώσεις αποδείξεις, εάν μπορείς να τίς δώσεις

γιατί ο Άνθρωπός μας δεν μπορεί να αποδειχθεί ότι λέγει ψέματα είτε πρόκειται για κρίσεις τις οποίες ο Ίδιος εξέφρασε είτε πρόκειται για κρίσεις τις οποίες εξέφρασαν οι φίλοι Του για τον Ίδιο.

VI, 12. Δεν υπάρχει αμφιβολία, Γράτιε, ότι θα ζητήσης να σου εξηγήσωμε γιατί μαγευόμαστε τόσο πολύ από Αυτόν τον άνθρωπο. Μάς θέλγει επειδή βοηθάει ανθρώπους όπως εμάς οι οποίοι ανακουφιζόμαστε ψυχικά μετά από εκείνον τον θόρυβο του δικαστηρίου και οι αισθήσεις μας ηρεμούν μετά τη βαριά κόπωση από τις αντιδικίες. Μήπως φαντάζεσαι είτε ότι μάς είναι πρόχειρο καθετί με το οποίο επιχειρηματολογούμε καθημερινά -όντας αντιμέτωποι με μια τόσο μεγάλη ποικιλία υποθέσεων-, εάν δεν φροντίζωμε να καλλιεργήσωμε την ψυχή μας με την παιδεία, είτε ότι μπορεί η ψυχή μας να αντέχει τόσην ένταση, εάν δεν τήν ξεκουράζωμε και πάλι με την παιδεία; Μιλώντας για τον εαυτό μου, ομολογώ ότι ασχολούμαι πολύ με αυτό το είδος ρητορικής τέχνης (το δικανικό-λογογραφικό)- δεν δίδω σημασία αν οι υπόλοιποι τήν θεωρούν υποτιμητική, όσοι τυχόν αποσιώνονται τόσο ολοκληρωτικά στις θεωρητικές σπουδές έτσι ώστε είτε να μην είναι σε θέση να προσφέρουν προς κοινή ωφέλεια τίποτε από αυτά τα οποία σπουδάζουν είτε να μην προσπαθούν να τό κάμουν κατανοητό στους άλλους και να τό δημοσιοποιήσουν. Αλλά από την άλλην πλευρά, τί είναι εκείνο το οποίο πρέπει να μέ κάνη να μη νιώθω άνετα; Μήπως επειδή έζησα, δικαστές, τόσα χρόνια με τέτοιον τρόπο ώστε ούτε η αναζήτηση της ανάπαυσής μου ποτέ να μέ αποσπάση από το να τρέξω σε βοήθεια όποιου τυχόν βρισκόταν σε ανάγκη ή να ωφελήσω κάποιον, ούτε η απόλαυση να μέ αποτρέψη ούτε ακόμη και αυτός ο ύπνος να μέ εμποδίση;

VI, 13. Για ποιό πράγμα τέλος πάντων να μέ επικρίνη κάποιος ή ποιός να οργισθή δικαιολογημένα εναντίον μου, όταν έχω αφιερώσει τόσο χρόνο στην αδιάκοπη άσκηση της ρητορικής τέχνης όσον έχουν στη διάθεσή τους οι υπόλοιποι για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους, όσο χρόνο διαθέτουν για να πανηγυρίζουν τις γιορτινές ημέρες των αγώνων, όσον αφιερώνουν για την ικανοποίηση άλλων επιθυμιών τους -ακόμη και γι' αυτήν τη στοιχειώδη, την ανάπαυση της ψυχής και του σώματος-, όσο χρόνο οι άλλοι αναλώνουν για τα περιστασιακά συμπόσια, όσον σπαταλούν στο παιχνίδι των ζαριών, όσον χάνουν στο παιχνίδι με μικρές σφαίρες; Ίσα-ίσα που έχω μεγαλύτερο δικαίωμα να διαθέτω τη ζωή μου με τον δικό μου τρόπο, εφόσον αυξάνονται από την άσκηση της δικανικής τέχνης και η ευγλωττία μου και η γνωστή σας ρητορική μου δεινότητα η οποία -στον βαθμό στον οποίο έχω αυτό το προσόν- δεν άφησε ποτέ αβοήθητους τους φίλους μου στους δικαστικούς τους αγώνες. Και ενώ σε κάποιον μπορεί αυτές οι δυνάμεις μου να φαίνονται ασήμαντες, εγώ έχω πλήρη συνείδηση από ποιάν πηγή να αντλώ εκείνα τα εφόδια τα οποία είναι τα κάλλιστα.

VI, 14. Γιατί, αν δεν είχα πείσει τον εαυτό μου ήδη από τα χρόνια της νεότητάς μου -έχοντας κάνει βίωμα τις διδασχές πολλών ανδρών και έχοντας διαβάσει πολλά συγγράμματα- ότι δεν υπάρχει τίποτε στη ζωή το οποίο πρέπει να επι-

διώκωμε με έντονο ζήλο εκτός από τον έπαινο και τις τιμές και ότι στην επιδίωξη αυτών των στοιχείων θα έπρεπε να θεωρούμε ότι είναι μικρής αξίας όλοι οι σωματικοί κόποι και όλοι οι κίνδυνοι (στις αμφίρροπες δικαστικές υποθέσεις) οι οποίοι μάς απειλούν (σε περίπτωση ήττας) με θάνατο και εξορία, ποτέ δεν θα είχα εμπλακή σε τόσο πολλούς και μεγάλους δικαστικούς αγώνες και στον έλεγχο αυτών των ευτελών επιθυμιών διεφθαρμένων ανθρώπων για χάρη της δικής σας ασφάλειας. Από την άλλη πλευρά, τα βιβλία βρῖθουν όπως και οι λόγοι των σοφών ανδρών, την αρχαιότητα πλημμυρίζουν τα παραδείγματα· όλα αυτά θα παρέμεναν στην αφάνεια, εάν δεν τά συνόδευε το φως των γραμμάτων. Πόσες και πόσες εικόνες οι οποίες αποκαλύπτουν εξαιρετικά ικανούς άνδρες δεν μάς κληροδότησαν οι συγγραφείς -τόσον Έλληνες όσο και Λατίνοι- όχι μόνο για να τῖς παρατηρούμε και να τῖς θαυμάζωμε, αλλά και για να τῖς μιμούμαστε! Αυτές τις παραδειγματικές ανδρικές μορφές έχοντας πάντα μπροστά μου, όταν επρόκειτο για τη διοίκηση της πολιτείας, προσπαθούσα να διαπλάσω το φρόνημα και τη σκέψη μου, παίρνοντας ως βάση το ίδιο ακριβώς σκεπτικό αυτών των εξαιρετων ανδρών.

VII, 15. Και ίσως κάποιος μέ ερωτήσει: τί εννοείς; Μήπως εκείνοι οι επιφανέστατοι άνδρες, των οποίων η αρετή αναδείχθηκε μέσα από τα ιστορικά συγγράμματα, ή Εκείνος ο άνδρας (ο Αρχίας), του οποίου την παιδεία εσύ εκθειάζεις με επαίνους, υπήρξαν και οι ίδιοι πεπαιδευμένοι άνδρες; Αυτό είναι δύσκολο να τό βεβαιώση κάποιος ανεξαιρέτως για όλους, αλλά είναι βέβαιο αυτό το οποίο σάς δίδω ως απάντηση: μιλώντας για τον εαυτό μου, ισχυρίζομαι ότι πολλοί άνδρες με εξαιρετικό φρόνημα και αρετή έχουν κάτι το θεϊκό στη φύση τους από μόνοι τους και χωρίς τη βοήθεια της παιδείας και υπερέχουν οι σώφρονες και οι ικανοί· προσθέτω επίσης και τούτο, ότι η φύση χωρίς την παιδεία είναι συχνότερα επαρκής να κινήση τον έπαινο και την αρετή από όσον είναι η παιδεία χωρίς τη φύση. Το ίδιο αυτό πράγμα ισχυρίζομαι και εγώ: ότι τότε επιτελείται συνήθως κάτι το ένδοξο και μοναδικό, όταν στην έξοχη και λαμπρή φύση έχη προστεθή κάποια έννοια και διάπλαση παιδείας.

VII, 16. Σε αυτήν την κατηγορία ανδρών θεωρώ ότι ανήκε αυτός τον οποίο γνώρισε η γενιά των πατέρων μας, ο θαυμάσιος άνδρας ο Αφρικανός· σε αυτήν την κατηγορία ο Γάιος Λαίλιος και ο Λεύκιος Φούριος, άνθρωποι εξαιρετικά σώφρονες και εγκρατείς· σε αυτήν ο γενναιότατος άνδρας και σοφός για την εποχή του, ο γηραιός εκείνος Μάρκος Κάτων· αυτοί οι άνδρες είναι γεγονός ότι, εάν δεν έπαιρναν βοήθεια από τη μόρφωση κατά την επιδίωξή τους να αποκτήσουν και να καλλιεργήσουν την αρετή, δεν θα στρέφονταν ποτέ στη μελέτη των βιβλίων. Ας υποθέσωμε λοιπόν ότι δεν προέκυπτε φανερά αυτό το τόσο μεγάλο κέρδος και ότι επιδιωκόταν μόνον η απόλαυση από αυτές τις σπουδές· σε αυτήν την περίπτωση -νομίζω- θα εκτιμούσατε αυτήν την ενασχόληση του νου ως απόλυτα ανθρωπιστική και ελευθέρια· διότι οι υπόλοιπες ενασχολήσεις των ανθρώπων δεν ταιριάζουν ούτε σε όλες τις εποχές ούτε σε όλες τις ηλικίες ούτε σε όλες τις περι-

στάσεις. Αντίθετα, αυτές οι σπουδές καθοδηγούν τη νεότητα, ψυχαγωγούν τη γεροντική ηλικία, επαινούν τις επιτυχίες, προσφέρουν καταφύγιο και παρηγοριά στις αποτυχίες, μάς τέρπουν όταν είμαστε μέσα στο σπίτι μας, δεν μάς εμποδίζουν όταν είμαστε έξω από αυτό, μάς συντροφεύουν τη νύκτα, ταξιδεύουν μαζί μας, ζούν μαζί μας όταν είμαστε στην εξοχή.

VII, 17. Ακόμη και αν δεν μπορούσαμε ούτε να αγγίξουμε αυτές τις σπουδές με το αίσθημά μας ούτε να τις απολαμβάνουμε, θα ήταν χρέος μας τουλάχιστον να τις θαυμάζουμε και μόνον που θα τις βλέπαμε να υπάρχουν σε άλλους.

VIII, 17. Ποιός από εμάς δηλαδή θα μπορούσε να έχει τόσον απολίτιστη και απαίδευτη ψυχή ώστε να μην τόν συγκινήσει βαθιά ο πρόσφατος θάνατος του Ρόσκου; Αυτός ο άνθρωπος αν και πέθανε γέρος, εξ αιτίας εν τούτοις της εξαιρετικής του τέχνης και της κομψότητας των τρόπων του θεώρησαν όλοι γενικά ότι δεν έπρεπε να πεθάνη. Όταν λοιπόν εκείνος είχε κερδίσει με την τέχνη των κινήσεων του σώματός του τόσην αγάπη από όλους εμάς, μήπως εμείς θα αδιαφορήσουμε για τις θαυμάσιες κινήσεις της ψυχής και για την ετοιμότητα του πνεύματος;

VIII, 18: Πόσες. Πόσες φορές δεν είδα εγώ ο ίδιος Αυτόν τον Αρχία, δικαστές, -είμαι έτοιμος να εκμεταλλευθώ την επιείκειά σας, εφόσον βλέπω ότι με ακούτε τόσο προσεκτικά έτσι όπως αναπτύσσω αυτό το νέο είδος ρητορικού λόγου-, πόσες φορές επαναλαμβάνω δεν Τόν είδα -χωρίς να έχω προσχεδιάσει τίποτε γραπτώς- να απαγγέλλη αυτοσχεδιάζοντας -ανάλογα με αυτό το αντικείμενο το οποίο απαιτούσαν οι περιστάσεις- μεγάλο αριθμό άριστων στίχων πάνω ακριβώς στο περιεχόμενο το οποίο ζητούσε το θέμα το οποίο προβαλλόταν εκείνη τη στιγμή! Πόσες φορές δεν Τόν είδα, όταν Τού ζητούσαν να επαναλάβη το ίδιο ποίημα, να τό απαγγέλλη με αλλαγμένες λέξεις και προτάσεις! Όσο για εκείνα βέβαια τα οποία είχε γράψει από πριν με επιμέλεια και ύστερα από σκέψη, ξέρω ότι άρρεσαν τόσο πολύ ώστε Αυτός να κερδίση έπαινο αντάξιο με εκείνον τον οποίο εισέπραξαν οι αρχαίοι συγγραφείς. Μήπως άραγε περιμένετε από εμένα να μην εκτιμώ Αυτόν τον άνδρα, να μην Τόν θαυμάζω, να μην πιστεύω ότι πρέπει να Τόν υπερασπίσω με κάθε είδος ρητορικής τέχνης; Και όμως έχουμε διδαχθή από τους πιο επιφανείς και πεπαιδευμένους άνδρες τα εξής: ότι η σπουδή άλλων τεχνών είναι αποτέλεσμα και επιστήμης και κανόνων και τεχνικής: ότι ο ποιητής είναι ικανός από την ίδια του τη φύση, ότι η φαντασία του διεγείρεται από τις δυνάμεις του πνεύματος και ότι εμπνέεται ως εάν από κάποια θεϊκή επέμβαση. Γι' αυτόν τον λόγο και ο δικός μας εκείνος Έννιος ονομάζει -με δική του ορολογία- "ιερά πρόσωπα" τους ποιητές, επειδή φαίνονται ότι τούς αποδεχόμαστε ως δώρο και χάρισμα το οποίο μάς έδωσαν οι θεοί.

VIII, 19. Ας θεωρήσετε, δικαστές, και εσείς -οι οποίοι είσθε εξαιρετικά πεπαιδευμένοι άνθρωποι- ως ιερό το όνομα του ποιητή, το οποίο καμιά βαρβαρότητα δεν βεβήλωσε ποτέ: ακόμη και οι βράχοι και οι ερημιές αντηχούν τη φωνή τα άγρια θηρία συχνά ημερεύουν από το τραγούδι και μένουν ακίνητα: και εμείς οι οποίοι έχουμε ανατραφή με την άριστη παιδεία δεν θα συγκινηθούμε από τη

φωνή των ποιητών; Οι Κολοφώνιοι ισχυρίζονται ότι ο Όμηρος ήταν δικός τους πολίτης· οι Χίοι τόν οικειοποιούνται για δικό τους λογαριασμό· οι κάτοικοι της Σαλαμίνας τόν διεκδικούν· οι κάτοικοι της Σμύρνης διαβεβαιώνουν ότι ήταν πράγματι δικός τους και έτσι ίδρυσαν ακόμη και το ιερό του στην πόλη τους· και πάρα πολλοί άλλοι εκτός από αυτούς μάχονται ο ένας τον άλλον και ερίζουν (για την καταγωγή του Ομήρου).

IX, 19. Εκείνοι δηλαδή έναν ξένο -ακόμη και μετά τον θάνατό του- προ-σπαθούν να τόν οικειοποιηθούν επειδή ήταν ποιητής, και εμείς Αυτόν τον ποιητή μας ο οποίος βρίσκεται εν ζωή, είναι δικός μας πολίτης και έγινε μετά από δική Του επιθυμία και σύμφωνα προς τους νόμους θα Τόν αποποιηθούμε; Όταν μάλιστα ο Αρχίας επιστράτευσε κάποτε όλο τον ζήλο και το πνεύμα του για να εξυμνήση τη δόξα και το κλέος του Ρωμαϊκού λαού; Γιατί είναι γνωστό ότι όταν ήταν νέος απαθανάτισε τις στρατιωτικές επιτυχίες οι οποίες επιτελέσθηκαν κατά τον Κιμβρικό πόλεμο και κατάφερε να κερδίση την επιδοκιμασία ακόμη και του ίδιου του Γάιου Μάριου ο οποίος φαινόταν κάπως αρνητικός προς αυτές τις ασχολίες με την ποίηση.

IX, 20. Γιατί δεν υπάρχει βέβαια άνθρωπος ο οποίος να αποστρέφεται τις Μούσες τόσο πολύ ώστε να μην τόν ευχαριστή να εμπιστευθή το αιώνιο εγκώμιο για την επιτυχία των πράξεών του στην ποίηση. Διηγούνται ότι εκείνος ο Θεμιστοκλής, επιφανέστατος άνδρας των Αθηνών, όταν τόν ρώτησαν ποιο ακρόαμα ή ποιανού τον λόγο άκουγε με ευχαρίστηση, ονόμασε με την απάντησή του τον λόγο εκείνου, με τον οποίο εγκωμιαζόταν κατά τον πιστότερο τρόπο η προσωπική του ανδρεία. Με το ίδιο σκεπτικό και εκείνος ο Μάριος αγάπησε εξαιρετικά τον Λεύκιο Πλώτιο από το πνεύμα του οποίου πίστευε ότι θα μπορούσαν να υμνηθούν αιώνια τα κατορθώματά του.

IX, 21. Εκτός αυτού, ο Ποιητής μας διηγήθηκε όλο τον Μιθριδατικό πόλεμο, τον μεγάλο και δύσκολο, αυτόν ο οποίος με μεγάλες διακυμάνσεις άλλοτε στρεφόταν σε πόλεμο στην ξηρά και άλλοτε σε ναυμαχία. Αυτές οι διηγήσεις λαμπρύνουν όχι μόνον τον Λεύκιο Λούκουλλο, ένα γενναιοδωτο και ενδοξότατο άνδρα, αλλά και το όνομα του Ρωμαϊκού λαού. Γιατί ο Ρωμαϊκός λαός ήταν αυτός ο οποίος, όταν ήταν στρατηγός ο Λούκουλλος, πέτυχε και άνοιξε τον Πόντο αν και είχε να αντιμετωπίση έναν τόπο, οχυρωμένο καθώς ήταν από τις βασιλικές δυνάμεις και από την ίδια του τη φύση και από την προνομιούχο γεωγραφική του θέση· και ήταν ο στρατός του Ρωμαϊκού λαού ο οποίος με την καθοδήγηση του ίδιου αρχηγού νίκησε χωρίς μεγάλη προσπάθεια τις αναρίθμητες στρατιωτικές δυνάμεις των Αρμενίων. Και πάλι στον Ρωμαϊκό λαό (είναι που) αξίζει έπαινος για το ότι η φιλικώτατη πόλη των Κυζικηνών υπό τη στρατηγία του ίδιου προσώπου (του Λούκουλλου) βγήκε αλώβητη από κάθε επίθεση των βασιλικών δυνάμεων και διασώθηκε από το στόμα και τον φάρυγγα ολόκληρου του πολέμου· πάντοτε θα αναφέρεται και θα μνημονεύεται ως δικός μας έπαινος ο βυθισμένος στόλος των εχθρών με τους αρχηγούς τους νεκρούς και εκείνη η απίστευτη

ναυμαχία κοντά στην Τένεδο, πράξεις οι οποίες έλαβαν χώρα όσο ο Λούκουλλος ήταν αρχηγός του πολέμου· δικά μας είναι τα τρόπαια, δικά μας τα μνημεία, δικοί μας οι θρίαμβοι. Και είναι η δόξα του Ρωμαϊκού λαού του οποίου οι επιτυχίες διακηρύσσονται έξω από τα σύνορα με τη βοήθεια του πνεύματος αυτών των ανθρώπων (των ποιητών) οι οποίοι τīs εξυμνούν.

ΙΧ, 22. Ο δικός μας ο μεγάλος Έννιος υπήρξε προσφιλής στον Αφρικανό τον πρεσβύτερο και γι' αυτό πιστεύεται ότι το άγαλμά του στήθηκε από μάρμαρο στον τάφο των Σκιπιώνων. Και όμως με αυτά τα εγκώμια δεν τιμάται μόνον αυτός ο ίδιος ο οποίος εγκωμιάζεται αλλά μαζί και το όνομα του Ρωμαϊκού λαού. Εκθείασε τον Κάτωνα, τον προπάππο αυτού ο οποίος είναι ανάμεσά μας· με το εγκώμιο αυτό προστέθηκε μεγάλη τιμή στα κέρδη τα οποία εισέπραξε ο Ρωμαϊκός λαός. Και για να μιλήσω γενικά: όλοι εκείνοι οι Μάξιμοι, οι Μάρκελλοι, οι Φλούβιοι δεν τιμούνται χωριστά από τον κοινό έπαινο για όλους μας.

Χ, 22. Εκείνον (τον Έννιον) λοιπόν, έναν πολίτη των Ροδίων, οι πρόγονοί μας τόν δέχθηκαν στην πολιτεία τους επειδή είχε γράψει αυτούς τους ύμνους· και εμείς Αυτόν τον Ηρακλειώτη -τον οποίο έχουν ζητήσει να Τόν κάμουν πολίτη τους πολλές πολιτείες αλλά Εκείνος με προσωπική Του απόφαση έχει εγκατασταθή σύμφωνα με τους νόμους σε αυτήν την πόλη (της Ηράκλειας)- θα Τόν αποβάλωμε από τη δική μας πολιτεία;

Χ, 23. Γιατί εάν κάποιος πιστεύη ότι μέσα από τα Ελληνικά ποιήματα αποκομίζεται μικρότερο κέρδος διαφήμισης από όσο μέσα από τα Λατινικά πλανάται σε μέγιστο βαθμό για τον εξής λόγο: επειδή η Ελληνική ποίηση διαβάζεται σε όλα σχεδόν τα έθνη, ενώ τα Λατινικά ποιήματα περιορίζονται μέσα σε σύνορα τα οποία είναι πραγματικά στενά. Γι' αυτόν τον λόγο, εάν λαμβάναμε υπ' όψιν ότι αυτά τα στρατιωτικά έργα τα οποία έχουμε επιτελέσει δεν περιορίζονται από τίποτε άλλο παρά από τα όρια της οικουμένης γης, θα ήταν χρέος μας να φιλοδοξούμε να επεκτείνεται η δόξα και η φήμη μας με τον ίδιο ακριβώς τρόπο με τον οποίο τα όπλα τα οποία χειρισθήκαμε εμείς οι ίδιοι κατέλαβαν παντού εδάφη εχθρικά· γιατί ένα εγκωμιαστικό ποίημα τότε βέβαια αποτελεί τη μέγιστη προτροπή προς αυτούς οι οποίοι αγωνίζονται για να δοξάσουν τη ζωή τους να υπομείνουν και τους κινδύνους και τους κόπους, όταν οι ίδιοι αυτοί λαοί, για τα κατορθώματα των οποίων γράφονται εγκώμια, βρίσκουν κίνητρο για μεγάλες πράξεις μέσα στους εγκωμιαστικούς στίχους.

Χ, 24. Πόσο πολλοί λέγεται ότι συνόδευαν εκείνον τον Μεγάλο Αλέξανδρο ως αφηγητές των στρατιωτικών του επιτυχιών! Και όμως αυτός, όταν απέδωσε τιμές στον τάφο του Αχιλλέα στο Σίγειο, είπε τα εξής: "πόσο τυχερός είσαι, νέε, αφού βρήκες κήρυκα (αγγελιαφόρο) των κατορθωμάτων σου τον Όμηρο!". Και έτσι είναι πράγματι· γιατί εάν δεν είχε υπάρξει εκείνη η *Ιλιάδα*, ο τάφος ο οποίος είχε σκεπάσει το σώμα του Αχιλλέα θα είχε θάψει και το όνομά του. (Γιατί όμως να αναζητάμε ξένα παραδείγματα;) Μήπως και ο δικός μας Μεγάλος άνδρας (ο Πομπήιος) -ο οποίος είχε επιτυχίες ανάλογες προς το μέγεθος της ανδρεί-

ας του- δεν τίμησε μπροστά στη συνέλευση των στρατιωτών με πολιτικά δικαιώματα τον Θεοφάνη τον Μυτιληναίο ο οποίος εξιστόρησε τα κατορθώματά του και μήπως εκείνοι οι δικοί μας γενναίοι άνδρες -αν και αγρότες και στρατιώτες- συγγινημένοι από κάποια γλυκιά γεύση της δόξας -καθώς ένιωσαν να συμμετέχουν στον ίδιο αυτόν έπαινο για τον αρχηγό τους- δεν επεδοκίμασαν με δυνατές επευφημίες την πολιτογράφηση του ποιητή;

X, 25. Με βάση τα παραπάνω παραδείγματα λοιπόν θέλετε να πιστέψω ότι, εάν ο Αρχίας δεν ήταν ήδη Ρωμαίος πολίτης σύμφωνα με τους νόμους, δεν θα μπορούσε να έχει τέτοιο κύρος ώστε να Τόν τιμήση κάποιος στρατηγός με πολιτικά δικαιώματα! Ο Σύλλας, αν και είχε δωρίσει πολιτικά δικαιώματα στους Ισπανούς και τους Γαλάτες, θέλετε να πιστεύσω ότι, εάν Αυτός τού ζητούσε αυτό το προνόμιο, θα τό είχε απορρίψει! Εκείνον δηλαδή, τον οποίο θυμόμαστε ότι σε μια δημόσια συνέλευση, όταν ένας ασήμαντος ποιητής σηκώθηκε από το πλήθος και τού παρέδωσε ένα μικρό σύγγραμμα, επειδή ο ποιητής το επίγραμμα -το οποίο περιείχε και αφορούσε σε εκείνον (τον Σύλλα)- τό είχε αυτοσχεδιάσει με λίγο μακρύτερους από το συνηθισμένο και χωρίς μέτρο ελεγειακούς στίχους, τόν είδαμε (τον Σύλλα) να διατάζει να δοθή αμέσως ως δώρο στον ποιητή η είσπραξη από την πώληση των έργων τα οποία είχε μαζί του, με τη συμφωνία να μη γράψη ποτέ ξανά στίχους. Εκείνος ο οποίος εκτίμησε τη φιλοπονία του ασήμαντου ποιητή ως άξια να αμειφθή με κάποιο βραβείο, μήπως δεν θα είχε επιδιώξει επίμονα να ανταμείψει το πνεύμα, την αρετή και τον συγγραφικό πλούτο Αυτού εδώ;

X, 26. Αλλά μήπως δεν θα μπορούσε (ο Αρχίας) -είτε με το προσωπικό Του κύρος είτε με τη μεσολάβηση των Λούκουλλων- να επιτύχη κάτι από τον Κόιντο Μέτελλο Πίο, τον πολύ καλό Του φίλο, ο οποίος τίμησε πολλούς χαρίζοντάς τους πολιτικά δικαιώματα; Αυτός μάλιστα ο οποίος τόσο πολύ επεδίωκε να γραφή ποίημα το οποίο να εξυμνή τα κατορθώματά του ώστε καταδεχόταν να ακούση ακόμη και τους γεννημένους στην Κόρδοβα ποιητές οι οποίοι τραγουδούσαν κάποιους διθυραμβικούς και ξενικούς στίχους.

XI, 26. Ούτε πρέπει βέβαια να αποσιωπάται αυτό το οποίο δεν μπορεί να μείνη κρυφό, αλλά πρέπει να ομολογήσωμε ότι όλους μάς δελεάζει η επιδίωξη του επαίνου και ότι ευγενής θεωρείται όποιος τυχόν έχει την πιο μεγάλη φήμη (εξύμνηση). Και οι φιλόσοφοι εκείνοι οι οποίοι γράφουν βιβλία με τα οποία λέγουν ότι η δόξα είναι κάτι το οποίο πρέπει να καταφρονούμε, ακόμη και αυτοί επιγράφουν τα βιβλία τους με το όνομά τους μέσα στο ίδιο βιβλίο με το οποίο περιφρονούν τον έπαινο και τη δόξα θέλουν να δηλώνουν το όνομά τους και να μνημονεύονται.

XI, 27. Ο Δέκμιος Βρούτος, επιφανέστατος άνδρας και στρατηγός, κόσμησε τις εισόδους των ιερών και των μνημείων τα οποία έκτισε με τα ποιήματα του Ακκίου, του πολύ στενού του φίλου. Αλλά και εκείνος ο οποίος πολέμησε τους Αιτωλούς έχοντας ακόλουθο τον Έννιο, ο Φούλβιος, δεν είχε κανέναν ενδιασμό να αφιερώση στις Μούσες τα λάφυρα του Άρη (του πολέμου). Γι' αυτόν τον λόγο

στην πολιτεία αυτή στην οποία οι στρατηγοί σχεδόν λατρεύουν -σε καιρό πολέμου- το όνομα των ποιητών και τα ιερά των Μουσών, δεν πρέπει οι τηβεννοφόροι δικαστές (σε καιρό ειρήνης) να απέχουν από το να τιμούν τις Μούσες και να εξασφαλίζουν προστασία στους ποιητές.

XI, 28: Ἐπιλογικὸν μέρος. Και (μάλιστα) για να τό κάμετε αυτό πιο ευχάριστα, δικαστές, θα σάς αποκαλύψω τον βαθύτερό μου εαυτό και θα σάς ομολογήσω κάποιο δικό μου έρωτα για τη δόξα -ίσως υπερβολικά σφοδρό, αλλά πραγματικά έντιμο. Γιατί τα έργα τα οποία επιτελέσαμε κατά την υπατεία μας μαζί με εσάς για την ασφάλεια αυτής εδώ της πόλης και του κράτους και τη ζωή των πολιτών και όλη τη δημοκρατική πολιτεία, τὰ έχει κάνει θέμα Αυτός εδώ με τους στίχους ενός ποιήματος το οποίο έχει ήδη αρχίσει. Όταν άκουσα τους στίχους τους οποίους έχει γράψει, Τόν παρακίνησα να τούς ολοκληρώσει επειδή το έργο μου φάνηκε μεγάλο και ευχάριστο. Γιατί η αρετή δεν επιδιώκει καμιάν άλλην αμοιβή για τους κόπους και τους κινδύνους εκτός από την αμοιβή του επαίνου και της δόξας- όταν βέβαια, δικαστές, αυτή αφαιρεθή, τί άλλο υπάρχει για το οποίο να ασκούμαστε με τόσο μεγάλους κόπους σε αυτήν την τόσο περιορισμένη και σύντομη διαδρομή της ζωής;

XI, 29. Εάν βέβαια η ψυχή του ανθρώπου δεν προαισθανόταν τίποτε για το μέλλον και περιόριζε όλες τις σκέψεις της μέσα στα ίδια όρια εντός των οποίων οριοθετήθηκε το μήκος της ανθρώπινης ζωής, δεν θα υπέβαλλε τον εαυτόν της σε τόσο μεγάλους κόπους ούτε θα αγχωνόταν με τόσο πολλές έγνοιες και φροντίδες- δεν θα αγωνιζόταν τόσες φορές για την ίδια τη ζωή. Στην πραγματικότητα όμως βαθιά μέσα σε κάθε ευγενή άνδρα φωλιάζει (ενδημεί) κάποια αρετή η οποία διεγείρει την ψυχή του ολόκληρες νύκτες και ημέρες με τα ερεθίσματα της δόξας και μάς προτρέπει να φροντίσουμε έτσι ώστε το μάκρος της ανάμνησης του ονόματός μας να μην υπολογισθή σύμφωνα με την έκταση της ζωής μας, αλλά να διαρκέσει σε όλο τον μελλοντικό χρόνο.

XII, 30. Μήπως δίδουμε την εντύπωση στον έξω κόσμο ότι όλοι όσοι ζούμε σε αυτήν την πολιτεία και με αυτούς τους κινδύνους και τους κόπους της ζωής έχουμε τόσο μικρή ψυχή ώστε να πιστεύουμε ότι μαζί με το σώμα μας θα πεθάνουν όλα, όταν θα έχουμε ζήσει την προορισμένη στον καθένα μας ζωή χωρίς να έχουμε προλάβει να απολαύσουμε μιαν ανάσα ηρεμίας και ανάπαυσης του πνεύματός μας; Εάν πολλοί επιφανείς άνθρωποι επεδίωξαν με ζήλο να αφήσουν πίσω τους ανδριάντες και εικόνες, απεικασματα (ομοιώματα) όχι των ψυχών αλλά των σωμάτων τους, μήπως εμείς δεν έχουμε το χρέος να επιδιώκουμε εντονότερα να αφήσουμε πίσω μας την εικόνα των σκέψεων και των αρετών μας αποτυπωμένη και επεξεργασμένη από έξοχα πνεύματα; Μιλώντας για τον εαυτό μου, όλα όσα προσπαθούσα να κατορθώσω την ώρα της πρακτικής άσκησης του ρήτορα, είχα την αίσθηση ότι όσον αφορά στη δική μου προσφορά έσπερνα κάτι με σκοπό αυτό να διαφημισθώ στην αιώνια μνήμη της οικουμένης. Στην πραγματικότητα ίσως να μην έχω συνείδηση αυτής της μνήμης μετά τον θάνατό μου ή ίσως -όπως ήδη πι-

στεύουν οι πιο σοφοί άνδρες- κάποιο άλλο μέρος του εαυτού μου να τήν αισθάνεται ακόμη και μετά τον θάνατο· ούτως ή άλλως, τώρα σίγουρα βρίσκω ικανοποίηση σε κάποια σκέψη και σε κάποιαν ελπίδα.

XII, 31. Ἐπίλογος. Γι' αυτόν τον λόγο ας προστατέψετε, δικαστές, Τον άνδρα εξ αιτίας της εκτίμησης την οποία απολαμβάνει -και η οποία βλέπετε ότι αποδεικνύεται τόσο από τα υψηλά αξιώματα των φίλων Του όσο και από τη μακρά διάρκεια της φιλίας τους με Αυτόν-, εξ αιτίας του τόσο υψηλού Του ήθους -τουλάχιστον στον βαθμό στον οποίο πανθομολογούμενα αυτό εκτιμάται-, εφόσον βλέπετε ότι το ήθος Του αρέσει στο πνεύμα επιφανών ανδρών· ουσιαστικά όμως εξ αιτίας του τρόπου με τον οποίο απόκτησε τα πολιτικά Του δικαιώματα ο οποίος αποδεικνύεται από την ευεργεσία του νόμου, από το κύρος της ισοπολιτείας (την οποία απολαμβάνει η Ηράκλεια), από τη μαρτυρία του Λούκουλλου, από τους απογραφικούς καταλόγους του Μέτελλου. Αφού υπάρχουν αυτά τα δεδομένα, ζητάμε από εσάς, δικαστές, εάν δεχθούμε ότι πρέπει να υπάρχει σε τόσο μεγάλα πνεύματα όχι μόνον ανθρωπίνη αλλά και θεϊκή χάρη, Αυτόν τον άνδρα, ο οποίος σε κάθε περίπτωση εγκωμίασε εσάς τους ίδιους, τους στρατηγούς σας, τα στρατιωτικά επιτεύγματα του Ρωμαϊκού λαού και επί πλέον δηλώνει δημόσια ότι θα δώσει για άλλη μια φορά με την πέννα Του ένα αιώνιο τεκμήριο επαίνου γι' αυτούς τους εσωτερικούς κινδύνους, τους οποίους εμείς και εσείς από κοινού αντιμετωπίσαμε πρόσφατα, και είναι Ένας από εκείνην την κατηγορία ανδρών οι οποίοι πάντοτε και από τους πάντες θεωρούνται και αποκαλούνται "ιεροί", να Τόν πάρετε υπό την προστασία σας έτσι ώστε να δίδεται προς τα έξω η εντύπωση ότι Αυτός αντί να αντιμετωπίση τα βέλη της ανυστερητότητάς σας βρήκε στήριξη από την ανθρωπιστική σας παιδεία.

XII, 32. Κατακλείς (απολογητική και άνακεφαλαιωτική). Αυτά τα οποία επικαλέσθηκα για την υπόθεση, δικαστές, με συντομία και απλότητα κατά τη συνήθειά μου (μένοντας πιστός στη ρητορική μου συνήθεια), αυτά πιστεύω ότι είναι αποδεκτά από όλους· όσα είπα -όχι κατά τη συνήθεια της αγοράς και των δικαστηρίων- και για την ευφύια Του άνδρα και γενικά για τη σπουδή Του, αυτά ελπίζω, δικαστές, ότι τά έχετε δεχθή με ευμένεια, όπως γνωρίζω (ότι τά έχει δεχθή) και αυτός ο οποίος προεδρεύει στη δίκη (ίσως ο αδελφός του Κικέρωνος Κόιντος).